

Z HISTORIE FARMACIE

Z dějin lékárny Milosrdných bratří v Spišském Podhradí v 19. a 20. století

A chapter from the history of the pharmacy of the Brothers of Mercy in Spišské Podhradí in the 19th and 20th centuries

Tünde Ambrus

Došlo 5. listopadu 2013 / Přijato 13. listopadu 2013

Souhrn

Práce na základě archivních materiálů, dobových publikací a literárních zdrojů prezentuje údaje k dějinám lékárny Hospitálního řádu sv. Jana z Boha – Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí na Slovensku. Milosrdní bratři působili ve Spišském Podhradí od druhé poloviny 17. století a v souladu s hlavním posláním řádu zde provozovali nemocnici a lékárnu. Práce přináší stručnou charakteristiku působení Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí, popisuje jejich lékárnu, její materiálně-technické vybavení a personální zajištění jejího provozu se zaměřením na 19. století a první desetiletí 20. století, do předání lékárny a konventu československé provincii.

Klíčová slova: dějiny lékařství • Milosrdní bratři • klášterní lékárny • Spišské Podhradie

Summary

On the basis of archival materials, period publications and literary sources, this paper presents the data concerning the history of the pharmacy of the Hospital Order of St. John of God – the Brothers of Mercy in Spišské Podhradie in Slovakia. The Brothers of Mercy were active in Spišské Podhradie from the second half of the 17th century and in harmony with the main mission of the Order they ran a hospital and a pharmacy. The paper briefly characterizes the activities of the Brothers of Mercy in Spišské Podhradie, describes their pharmacy, its

material-technical equipment and personnel carrying out its operation, focusing on the 19th century and the first decades of the 20th century till the take-over of the pharmacy and convent by the Czechoslovak province.

Keywords: history of pharmacy – Brothers of Mercy – monastery pharmacies – Spišské Podhradie

Úvod

Město Spišské Podhradie (německy *Kirchdrauf*, *Kirchdorf*, maďarsky *Szepesváralja*, polsky *Spiskie Podgrodzie*) se nachází na severovýchodě Slovenska, v okrese Levoča, v Prešovském kraji, na území bývalé Spišské župy.

První písemná zmínka o městě pochází z roku 1249. Spišské Podhradie bylo ve 12. století předhradím Spišského hradu, budovaného od přelomu 11. a 12. století. Ve 13. století se městečko již vyvíjelo samostatně, nezávisle na hradě. Ve vývoji města i celého spišského regionu měli rozhodující vliv Sasové, tzv. Zipseři, německy mluvící obyvatelstvo, které osídlilo Spiš ve druhé polovině 13. století¹⁾.

Spišské Podhradie bylo jedním ze 13 spišských měst, která byla v roce 1412 uherským králem Zikmundem Lucemburským (1387–1437) zálohovaná Polsku. Toto nespojitelné území zůstalo nadále majetkem uherského státu, světská jurisdikce však přešla do polských rukou a území spravoval tzv. polský starosta. Polské panství trvalo do roku 1772²⁾.

Součástí Spišského Podhradí je Spišská Kapitula, dříve samostatná osada, jejíž vznik je spojen se založením spišského proboštví v polovině 12. století. Je významným centrem církevního života na Spiši a od roku 1776 je sídlem spišské biskupské diecéze³⁾.

První zpráva o špitálu ve Spišském Podhradí pochází z druhé poloviny 14. století, kdy místní farář založil špitál sv. Alžběty, který byl koncem století obsazen příslušníky řádu augustiniánů kanovníků. Zmínka o posledním představeném kláštera a špitálu pochází z roku 1531⁴⁾.

PharmDr. Tünde Ambrus, Ph.D. (✉)

Ústav aplikované farmacie FaF VFU

Palackého tř. 1/3, 612 42 Brno

Katedra organizácie a riadenia farmácie

Farmaceutická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, SR

e-mail: ambrust@vfu.cz

Specifické státoprávní uspořádání 13 spišských měst od roku 1412, včetně Spišského Podhradí, ovlivnilo i vývoj veřejného zdravotnictví. Území charakterizuje několik specifíků, hlavně časté a prudké série epidemií, které souvisely zřejmě s fluktuací obyvatel mezi Spiší a Polskem^{2, 5)}.

S první lékárnou ve Spišském Podhradí se můžeme setkat spolu se vznikem městského špitálu, kde lze předpokládat existenci skříně, příp. samostatné místnosti pro uchovávání a zpracovávání léčiv, jak tomu bylo ve většině středověkých klášterních špitálů. Z hlediska dějin lékárenství byl v životě Spišského Podhradí významný příchod příslušníků Milosrdných bratří. Vedle této lékárny vznikla ve městě později i další, civilní lékárna.

Milosrdní bratři ve Spišském Podhradí

Příchod Milosrdných bratří do Spišského Podhradí a vznik jejich konventu úzce souvisí s působením polských starostů Spiše. Úřad spišského starosty dostal v roce 1591 polský knížecí rod Lubomirských, jehož členové ho zastávali až do roku 1745⁵⁾.

Celá řada literárních zdrojů^{6–10)} uvádí, že do Spišského Podhradí povolal Milosrdné bratry kníže Stanislav (resp. Stanislav Heraklius) Lubomirski v roce 1650. Martinczak jako zakladatele konventu uvádí Jiřího Sebastiana Lubomirského bez uvedení roku založení⁵⁾. Archivní zdroje z první poloviny 20. století, obsahující poznámky k dějinám konventu, uvádějí rok založení 1672 a zakladatele Stanislava Heraklia Lubomirského, který dal Milosrdným bratřím do správy městský špitál založený ještě ve středověku. V roce 1696 kníže Lubomirski obnovil zakládající a donační listinu, která byla koncipována

a vydána v haličském městě Jaslo¹¹⁾. Srovnáme-li tato data s biografickými údaji zmíněných polských starostů a informace získané na základě analýzy dalších historických pramenů, publikované v práci Lenčíša¹²⁾, nejpravděpodobnější se zdá být založení konventu v roce 1672 zásluhou Stanislava Heraklia Lubomirského (1640–1702).

Členové řádu přišli do Spišského Podhradí z konventu v polských Zebrzydovicích. Konvent patřil proto od svého vzniku do řádové provincie polsko-litevské a až v roce 1730 byl začleněn do provincie germánské, „ze spravedlivých příčin podle rozkazu P. generála našeho řádu, Joachima Maggiho, a s přívolením knížete Theodora Lubomirského za provinciála Matouše Mayera“⁶⁾.

Činnost konventu všemožně podporovali spišští církevní hodnostáři a šlechtické rodiny. V roce 1733 byla zahájena výstavba nové konventní budovy (obr. 1). Její základní kámen položil spišský probošt Jan Pelc. Základní kámen konventního kostela sv. Jana z Boha byl posvěcen titulárním biskupem a spišským kanovníkem Petrem Vilémem Castelainem de Montigni v roce 1736⁶⁾. V novostavbě konventu byla zařízena nemocnice s deseti lůžky a i konventní lékárna dostala pro svou činnost nové a vyhovující prostory.

Na přelomu 19. a 20. století v souladu s moderními hygienickými požadavky doby vznikla potřeba přestavby a renovace konventu, zvláště nemocniční části. Kvůli nepříznivé finanční situaci mohlo k tomu dojít až v roce 1913. Budova byla tehdy vybavena vlastním vodovodem a koupelnou. Ve velkém nemocničním sále bylo 16 lůžek, dále zde bylo 6 jednolůžkových pokojů, nemocnice tedy disponovala celkem 22 lůžky. Události první světové války v roce 1914 zasáhly do života konventu a nemocnice. Od září do listopadu roku 1914 měla nemocnice v Spišském Podhradí vojenský charakter. Vojáci sem byli převezeni z levočské záložní vojenské nemocnice¹³⁾. Vývoj počtu nemocničních lůžek a ošetřených pacientů ve vybraných letech prezentuje tabulka 1.

Konventní lékárna a její vybavení

Přesný údaj o založení a otevření lékárny Milosrdných bratří v Spišském Podhradí zatím není k dispozici. Vzhledem k tomu, že se řád specializoval na péči o nemocné a tato činnost vyžadovala i zabezpečení potřebnými léčivými přípravky, lze předpokládat, že lékárna (alespoň v provizorní podobě) byla založena krátce po příchodu řeholníků a vzniku konventu a nemocnice, tedy kolem roku 1672.

Lékárna se nacházela v konventní budově postavené v první polovině 18. století vpravo od kostela, na průčelí, orientovaném do ulice, s přímým vstupem z ulice. O jednotlivých místnostech lékárny, jejich zařízení a vybavení informuje inventář vyhotovený 30. dubna 1881 provizorem lékárny, Fabianem Stepánkem následovně²²⁾:

A. Oficína lékárny: potřebné regály a zásuvky podle předpisů a dokonale přizpůsobené místnosti; v závorce je uveden počet kusů daného zařízení/předmětu: pracovní stůl – tára (1), váhy měděné (4), váhy z pakfongu (= alpaka) menší (2), váhy z kosti (2), dvojité lžička

Obr. 1. Budova konventu a kostel Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí na přelomu 19. a 20. století, vpravo od kostela, v přízemí mezi okny je patrný vchod do lékárny (zdroj: www.dsspp.sk)

Tab. 1. Vývoj počtu lůžek a ošetřovaných pacientů v nemocnici Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí (NA – údaj není k dispozici)

Rok	Počet lůžek	Počet pacientů v ústavní péči	Počet ambulantních pacientů	Zdroj
1868	14	295	NA	⁹⁾
1881	16	227	NA	¹⁴⁾
1897	16	222	NA	¹⁴⁾
1903	16	122	234	¹⁵⁾
1905	16	130	271	¹⁶⁾
1907	16	102	3876	¹⁷⁾
1909	16	164	2480	¹⁹⁾
1911	16	180	1016	²⁰⁾
1913	16	67	855	²¹⁾
1915	18	140	767	¹⁸⁾

Tab. 2. Počet léčiv a léčivých specialit v lékárně Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí

Rok	1903	1905	1914	1922
Počet léčiv celkem	449	438	344	577
Počet léčivých specialit	33	30	37	72
Podíl léčivých specialit (%)	7,3	6,8	10,8	12,5

z pakfongu (2), nůžky (2), nože (4), železná špuntovačka (1), hladítko na papír (2), hmoždíř porcelánový (9), hmoždíř kameninový (3), hmoždíř měděný (4), třenka měděná (6), špachtle měděné (10), nádoba na inkoust (1), pilulkovnice (2), petrolejová lampa (2), železné plivátko (3), skleněné stojatky na vody a tinktury (66), skleněné stojatky na silice (21), porcelánové stojatky na masť a sirupy (51), dřevěné prachovnice (100), politurovaná židle (2), hodiny (1), měděná razidla (4);

B. Inspekční pokoj: postel (1), noční stolek (1), židle (2), zásobník na dřevo (1), skříň (1), nádoba na ocet a olej (1), cukřenka (1), měděný svícen (1), stůl (1);

C. Kancelářský pokoj: železná kamna (1), postel (1), stůl (1), komoda (1), skříň s umývadlem (1), židle (1), nádoba na inkoust (1), nádoba na zápalky (1), popelník (1), pravítko (3);

D. Laboratoř: postel (1), pytle se slámou (2), polštář (2), přikrývka (2), měděný destilační kotel (1), velký měděný kotel (1), menší měděný kotel cínovaný (3), měděný cedník (2), měděný hrnec cínovaný (5), měděný hrnec (5), železný hrnec (5), měděný plech (1), hmoždíř měděný (1), hmoždíř železný (1), nůž na dřevo (1), síto (12), hlíněný džbán na vodu (1), umývadlo (1), dřevěný lis (1), menzura porcelánová (5), menzura cínová (6), mramorový kámen (1), měděný svícen (1), petrolejová lampa (1), naběračka z pakfongu (1), polévková lžice (1), kávová lžička (12), vidlice (1), nůž (1), podšálek (3), sklenice na vodu (12), šálek na kávu (12), kávovar (1), obraz (1), židle (1), nádoba na vodu (2), malá dřevěná vana (2), lihoměr (1), zrcadlo (1), skleněná lahev (2);

E. Pokoj provizora: postel (1), noční stolek (1), stůl (1), komoda (1), skříň na oděvy (2), židle (3), pytle se slámou (2), polštář (3), přikrývka (1), prostěradlo (5), ručník (10), povlečení na polštář (10), utěrka lékárenská (23), utěrka laboratorní (18), utěrka na filtraci (28), sáček (8), zástěra modrá (3), zástěra zelená (1), laboratorní plachta (2);

F. Materiálka: vybavena potřebnými regály a zásuvkami pro správné uchování léčiv;

G. Herbarium: vybaveno dvojími bednami, které slouží pro správné uchování rostlinných drog;

H. Aquarium: vybaveno potřebnými policemi pro uchování vod, sirupů a masť.

Stav skladových zásob lékárny v první polovině 20. století na základě inventářů z let 1903, 1905, 1914 a 1922 ^{23–26)} uvádí tabulka 2. Celkový počet položek léčivých látek, pomocných látek a léčivých přípravků

(specialit) se v uvedených letech pohyboval v rozmezí 344 až 577 položek. V souladu s dobovými trendy počet a podíl hromadně vyráběných specialit vykazuje zvyšující se tendenci. Mezi specialitami, které se v lékárně vyskytovaly, najdeme např. Karlovarskou sůl, Dermatol gázu, Anatherin ústní vodu, Kalodont zubní pastu, Mariazellské žaludeční kapky, Hellův hořčičný papír, Eggerskou vodu (specialita lékárny Milosrdných bratří v Egeru) a další. Dalším aspektem vývoje sortimentu léčiv v lékárně byla věnována pozornost v dřívější práci ²⁷⁾.

Mezi dodavateli lékárny najdeme jak subjekty místní (např. obchodníci Handlovits a Vozáry) anebo z bližšího okolí (např. výroba rafinovaného lihu v Levoči, Schmidtova továrna na dřevěné krabice ve Spišské Nové Vsi), tak i celostátně působící dodavatele léčiv, zdravotnického a obalového materiálu a drogistického zboží (např. Thallmayer a Seitz, Budapešť; dr. L. Egger, Budapešť; G. Hell, Opava; H. Kielhauser, Štýrský Hradec).

Konvent Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí včetně lékárny byl až do roku 1922 spravován bratry z uherské/maďarské provincie. Jeho definitivní předání nově zřízené československé provincii proběhlo 7. listopadu 1922, další podrobnosti o předání a tehdejší stavu lékárny uvádí práce ²⁸⁾. Lékárna ve vlastnictví Milosrdných bratří byla v provozu až do znárodnění v roce 1950 a její dějiny po roce 1922 zůstávají předmětem dalšího výzkumu.

Příruční knihovna lékárny

Seznam odborné literatury, používané v lékárně na počátku 20. století byl rekonstruován na základě údajů z inventářů lékárny z let 1903, 1905 a 1914 ^{23–25)}. V inventářích byli ve většině případů uvedeni autoři a zkrácené názvy titulů. K jejich zpětné identifikaci na základě zjištěných údajů byl použit elektronický katalog knihovny Českého farmaceutického muzea v Kuksu

a Semmelweisovy medicínsko-historické knihovny v Budapešti.

Inventáře lékárny v uvedených letech obsahovaly celkem 18 knižních titulů farmaceutické literatury. Vedle literatury závazného charakteru, zejména lékopisů, najdeme i jiná základní lékárnická díla. Jazyk knižních titulů byla v případě 11 položek (61 %) maďarština (u lékopisů v kombinaci s latinou) a v případě 7 položek (39 %) němčina.

Lékopisy představovaly celkem 6 titulů, jednalo se o 3 vydání Uherského lékopisu a jejich doplňky. Dále v knihovně měli k dispozici komentáře k lékopisům: k uherskému od K. Balogha a k rakouskému od F. C. Schneidera (2 vydání).

Další skupinu knih tvořila základní studijní literatura, učebnice pro aspiranty a studenty farmacie: aspirantská učebnice v maďarštině od K. Csurgaye (*Gyógyszerészeti tankönyv gyakornokok számára*. Budapest, 1883), dva svazky ze série učebnic pro studenty farmacie (Kátaí G. *A gyógyszerészeti tudományok alapvonalai. II. kötet: Növénytan, különös tekintettel a gyógyszerismétre*. Pest, 1865; Felletár E. *A gyógyszerészeti tudományok alapvonalai. III. kötet: Vegytan, különös tekintettel a gyógyszerészetre*. Pest, 1866) a dvě německé učebnice – botaniky a lékárnické techniky (Seubert M. *Lehrbuch der gesamten Pflanzenkunde*. Stuttgart, 1853; Mohr F. *Lehrbuch der pharmazeutischen Technik*. Braunschweig, 1866).

Příručky pro lékárenskou praxi byly v knihovně lékárny čtyři: Percy A. R. *Allgemeines chemisch-technisch-ökonomisches Recept-Lexikon*. Nürnberg, 1856; Duflos A. *Die Prüfung chemischer Arzneimittel als chemisch-pharmazeutischer Präparate*. Breslau, 1866; Gaszner K., Mihálovits J. *A gyógyszerészeti gyakorlat kézikönyve*. Debrecen, 1896; Hell G. *Pharmazeutisch-technisches Manuale*. Troppau (bez specifikace vydání).

Dále bez bližší specifikace ročníků se v inventářích jako položka příruční knihovny uváděl odborný časopis *Pharmazeutische Post* a rovněž bez uvedení bližší charakteristiky úřední sazba léčiv (zřejmě k platnému vydání lékopisu).

Skromnější fond příruční knihovny lze vysvětlit okrajovou polohou lékárny a nemocnice ve srovnání s dalšími zdravotnickými zařízeními řádu, základní povinná literatura, nutná k provozu a studijní literatura pro teoretickou přípravu aspirantů však byla v lékárně k dispozici.

Personální zabezpečení provozu lékárny

Lékárnu vedl provizor – lékárník s univerzitním vzděláním v oboru farmacie a zároveň člen řádu Milosrdných bratří. Kromě lékárníka-provizora působili v lékárně i pomocníci-asistenti a aspiranti, nebyli však přítomni neustále, jejich přítomnost souvisela s celkovou aktuální personální situací v lékárnách řádu. Provizori se střídali rovněž podle aktuálního stavu v celé provincii, někteří zde působili pouze několik měsíců, jiní zase několik let a zcela unikátní je 34leté nepřetržité působení lékárníka Michala Woltnera ve funkci zdejšího provizora.

Tabulka 3 uvádí seznam provizorů lékárny Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí, který byl sestaven sumarizací údajů z několika různých zdrojů. Jedná se

Tab. 3. Provizori lékárny Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí v 19. a 20. století

Období	Jméno provizora
1730	František Fless
1782	Patricius Schwab
1822–1827	Bartolomeus Schebeszta/Sebesta
1828	Felicianus Spiszar
1829	Raphael Tuma
1829–1836	Vilhelmus Vinarcziczky/Vinariczky
1836–1843	Anisius Lukatsovits
1843	Sixtus Pónitz
1844	Honestus Stork
1845–1847	Abel John
1847–1851	Matthaeus Liebher
1852–1855	Torquatus Lechner
1855–1856	Sebastianus Koch
1856–1857	Xaverius Androvits
1857	Sixtus Pónitz
1857–1858	Clarus Kiss
1859–1866	Beneventus Manderla
1867–1869	Gratus Péter
1869–1870	Levinus König
1870–1871	Gratus Péter
1871–1872	Hermenegildus Schramek
1872–1874	Linus Argay
1874–1877	Augustin Némethy
1877	Servatius Görey
1877–1879	Levinus König
1879–1881	Fabianus Stepánek
1881–1882	Ernestus Kovácsik
1882	Gratus Péter
1882–1883	Calasantus Žiška/Zsiska
1883–1886	Methodus Kiszling
1886–1920	Michal Woltner
1920–1922	Bartoloměj Kacsúr

o archivní dokumenty – evidence provizorů lékáren Milosrdných bratří v bývalé uherské provincii²⁹⁾, vyúčtování a inventáře lékárny v Spišském Podhradí³⁰⁾, dále údaje byly čerpány z řádových schematizmů^{15–18, 31–35)} a literárních zdrojů^{12, 36)}. Některé časové úseky nejsou zatím dostatečně pokryté známými a dostupnými prameny, proto je pro doplnění chybějících informací nutný další výzkum. Kromě údajů z 19. a 20. století do tabulky byly zahrnuty též známé informace týkající se 18. století.

Základní biografické údaje vybraných provizorů, shromážděné z řádových schematizmů^{15–18)} a literárních zdrojů^{36, 37)}, jsou uvedeny níže (pozn. první křestní jméno osob je jméno řeholní, druhé je jméno vlastní).

ARGAY, Linus Zikmund

Narodil se 9. října 1845 v Benátkách v Itálii. Do řádu Milosrdných bratří vstoupil v roce 1862 v Bratislavě. Jednoduché sliby složil v roce 1864, slavné sliby v roce 1867. Diplom lékárníka získal v roce 1872 v Pešti. Jako

provizor konventních lékáren působil v Spišském Podhradí, Budapešti, Skalici, Pápě, Záhřebu. Zemřel v roce 1907 v Záhřebu.

GÖREY, Servatius Josef

Narodil se 27. listopadu 1846 ve Váci (dnes Maďarsko). Do řádu Milosrdných bratří vstoupil v roce 1865 v Bratislavě. Jednoduché sliby složil v roce 1866, slavné sliby v roce 1870. Farmacii studoval v Budapešti, svůj diplom obdržel v roce 1876. Jako provizor konventních lékáren působil v městech Bratislava, Eger, Nagyvárád, Pápa, Pécs, Spišské Podhradie, Szatmár, Eisenstadt. Zemřel v Eisenstadtu v roce 1906.

KACSÚR, Bartoloměj Karel

Narodil se 23. prosince 1889 ve Staré Lubovni (dnes Slovensko, okr. Stará Lubovňa). Do řádu vstoupil v roce 1907. Diplom magistra farmacie získal v roce 1920 na univerzitě v Budapešti. Nejříve jako aspirant, později jako provizor působil v řádových lékárnách v Záhřebu, Spišském Podhradí, Pápě, Budapešti. V letech 1942–1945 byl priorem konventu a ředitelem řádové nemocnice v Budapešti.

KÖNIG, Levin Ignác

Narodil se 1. června 1838 v obci Malé Hoste (dnes Slovensko, okr. Bánovce n/Bebravou). Do řádu vstoupil

v roce 1855 v Bratislavě. Řeholní sliby složil v roce 1859. Diplom magistra farmacie získal v roce 1865 ve Vídni. Ve funkci provizora působil v konventních lékárnách v Nagyváradu, Pápě, Bratislavě, Skalici, Spišském Podhradí, Szatmáru. Zemřel v roce 1917 ve věku 79 let v Pécsi.

SCHramek, Hermenegild Vincenc

Narodil se 4. dubna 1817. Diplom magistra farmacie získal na vídeňské univerzitě v roce 1847. Současně byl i vysvěceným knězem. V letech 1859–1862 byl priorem budínského konventu a ředitelem nemocnice. Jako provizor vedl řádové lékárny v Bratislavě, Szatmáru a Spišském Podhradí, kde zastával také funkci subpriora konventu. Zemřel 18. dubna 1895 v Spišském Podhradí a je pohřben na zdejším hřbitově (obr. 2).

STEPÁNEK, Fabian Ferdinand

Narodil se 15. ledna 1848 ve Skalici (dnes Slovensko, okr. Skalica). Do řádu vstoupil v roce 1866 v Bratislavě. Farmacii studoval v Budapešti, kde získal diplom v roce 1887. Působil v lékárnách Milosrdných bratří v Temesváru, Spišském Podhradí, Bratislavě. Zemřel v roce 1910 v Temesváru.

WOLTNER, Michal Antonín

Narodil se 13. června 1842 v Pitíně na východní Moravě (dnes okr. Uherské Hradiště). Ve službách řádu Milosrdných bratří stál od roku 1861. Diplom magistra farmacie získal v roce 1872 v Pešti. Působil jako provizor řádové lékárny v Eisenstadtu, Szatmáru a v letech 1886–1920 nepřetržitě vedl lékárnu v Spišském Podhradí. Byl členem Spolku spišských lékařů a lékárníků. Zemřel v roce 1928 v Egeru jako nejstarší člen (senior) tehdejší maďarské řádové provincie.

Závěr

Působení Milosrdných bratří ve Spišském Podhradí představuje zajímavou a významnou kapitolu vývoje zdravotní péče na Spiši. Jak vyplývá z uvedených informací, ještě stále je mnoho neznámých a přesně neodhalených údajů o působení řádu v této lokalitě. Práce představuje příspěvek k dějinám zdravotnické činnosti Milosrdných bratří především v oblasti poskytování lékárenské péče ve druhé polovině 19. a první polovině 20. století a byla sepsána s nadějí, že aspoň částečně přispěje k objasnění dosud neznámých, resp. k upřesnění a rozšíření již publikovaných informací.

Střet zájmů: žádný.

Literatura a prameny

1. **Romsics I.** (ed.) Magyarországi története. 1. vyd. Budapest: Akadémiai Kiadó 2007; 1036 s.
2. **Duka Zólyomi N.** Zdravotnictvo v 13 spišských městách za poľského panstva (1412–1770). Vlast. Čas. 1975; 24(1), 30–37.
3. Malá československá encyklopedie V. sv. Pom-S. 1. vyd. Praha: Academia 1987; 1008 s.

Obr. 2. Hrob řádového lékárníka H. Schramka na hřbitově ve Spišském Podhradí; na náhrobku je patrný řádový znak – granátové jablko s křížem a hvězdou, obsahuje nápis v maďarštině, v překladu: „Zde odpočívá Hermenegild Schramek, subprior a kněz Milosrdných bratří, nar. 4. dubna 1817, zemř. 18. dubna 1895,“ a zkratku R.I.P. – *requiescat in pace* / ať odpočívá v pokoji (foto: autorka)

4. Magyar Katolikus Lexikon [online] <http://lexikon.katolikus.hu> (12. 10. 2013)
5. **Martinczak F.** Medycyna na Spiszu w latach od roku 1412 do roku 1770. Arch. Hist. Med. 1971; 34, 253–299.
6. **Bogar B.** Milosrdní bratři. 1. vyd. Praha: Řád Milosrdných bratří 1934.
7. **Tvrđý V.** Die Barmherzigen Brüder: ein Buch über Entstehen, Werden und Wirken des Ordens der Barmherzigen Brüder. 1. vyd. Praha: Provinzialat der Barmherzigen Brüder 1932.
8. **Puskely M.** Kétezer év szerzetessége: szerzetesség- és művelődéstörténeti enciklopédia. 1. vyd. Budapest: Dinasztia Kiadó 1998.
9. **Sasvári L.** A magyarországi betegápoló irgalmas rend működése (1867–1918). Orvostört. Közl. 1986; 32, 125–137.
10. **Baradlai J.** A magyarországi gyógyszerészet története. I. sv. 1. vyd. Budapest: Magyarországi Gyógyszerész-Egyesület 1930.
11. Magyar Országos Levéltár, Budapest (dále jen MOL), Családok, személyek, testületek és intézmények levéltárai – Irgalmasrend levéltára, P 1270, 2. tétele, 2–3. lap.
12. **Lenčič Š.** Milosrdní bratia v Spišskom Podhradí. 1. vyd. Prešov: Spišský dejepisný spolok 1999.
13. MOL P 1270, 2. tétele, 6. lap.
14. **Sasvári L.** Magyarországi egyházi betegellátó intézetek és testületek a XIX. század második felében. Orvostört. Közl. 1982; 28, 209–218.
15. A magyar Betegápoló-irgalmasrend névtára az 1904. évre. Budapest: Stephaneum 1904.
16. A magyar Betegápoló-irgalmasrend névtára az 1906. évre. Budapest: Stephaneum 1906.
17. A magyar Betegápoló-irgalmasrend névtára az 1909. évre. Budapest: A rend kiadása 1909.
18. Az Irgalmasrend magyar tartományának névtára az 1915–1916. évre. Budapest: A rend kiadása 1916.
19. Jelentés az Irgalmas-rend budapesti, valamint a magyar Szent Korona területén lévő többi kórházának és elmeegógyintézetének 1909. évi működéséről. Budapest: Bagó M. 1910.
20. Jelentés az Irgalmas-rend budapesti, valamint a magyar Szent Korona területén lévő többi kórházának és elmeegógyintézetének 1911. évi működéséről. Budapest: Bagó M. 1912.
21. Jelentés az Irgalmas-rend budapesti, valamint a magyar Szent Korona területén lévő többi kórházának és elmeegógyintézetének 1913. évi működéséről. Budapest: Apostol 1914.
22. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventár z 30. 4. 1881.
23. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventár z 30. 11. 1903.
24. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventár z 30. 6. 1905.
25. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventár z 31. 5. 1914.
26. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventár z 30. 6. 1922.
27. **Ambrus T., Kolář J.** Materia medica in the pharmacies of the Merciful Brethren Order. Acta Facult. Pharm. Univ. Comenianae 2010; 57, 18–23.
28. **Ambrus T.** Příspěvek k dějinám lékáren Milosrdných bratří na území dnešního Slovenska v prvních desetiletích 20. století. Čes. a slov. Farm. 2009; 58, 237–240.
29. MOL P 1258, 27. doboz, 48. tétele.
30. MOL P 1258, 46. csomó, 62. tétele, inventáře a vyúčtování z let 1829–1922.
31. Schematismus Ordinis S. Joannis de Deo Provinciae Austriaco-Hungaricae sub tutela S. Michaelis Archangelis pro Anno 1837. Budae: J. Gyurian et M. Bagó 1837.
32. Schematismus Ordinis S. Joannis de Deo Provinciae Austriaco-Hungaricae sub tutela S. Michaelis Archangelis pro Anno 1839. Viennae: C. Ueberreuter 1839.
33. Schematismus Ordinis S. Joannis de Deo Provinciae Austriaco-Hungaricae sub tutela S. Michaelis Archangelis pro Anno 1843. Viennae: C. Ueberreuter 1843.
34. Schematismus Ordinis S. Joannis de Deo Provinciae Austriaco-Hungaricae sub tutela S. Michaelis Archangelis pro Anno 1845. Budae: J. Gyurian et M. Bagó 1845.
35. Istenes Szent Jánosról címzett Betegápoló Irgalmasrend magyar tartománya személyzetének névsorozata az 1871. évre. Pest: Ordo Hospitalarius S. Joannis de Deo 1871.
36. **Lenčič Š.** Katalóg Milosrdných bratrov v Spišskom Podhradí v rokoch 1810–1880. In: Chalupcecký I. (ed.) Z minulosti Spiša: ročenka Spišského dejepisného spolku, XIV. ročník, 2006. Levoča: Spišský dejepisný spolok 2006; s. 181–198.
37. **Tokaji-Nagy T.** Az Irgalmas rend működése Pesten és Budán. Budapest: Mikes Kiadó 2001; 161 s.